

ECATERINA CEA MARE & POTECHKIN

O POVESTE DE DRAGOSTE IMPERIALĂ

SIMON SEBAG MONTEFIORE

Traducere din engleză
de Veronica Tomescu

TREI

Cuprins

<i>Ilustrații</i>	9
<i>Mulțumiri</i>	13
<i>Nota autorului la ediția în limba engleză</i>	17
Prolog: Moarte în stepă	19
Partea întâi: Potemkin și Ecaterina. 1739–1762	
1. Băiatul din provincie	33
2. Ofițerul de gardă și Marea Ducesă: lovitura de palat a Ecaterinei	55
3. Prima întâlnire: iubitul nesăbuit al împărătesei	74
Partea a doua: Mai aproape. 1762–1774	
4. Ciclopul	95
5. Erou de război	108
6. Cel mai fericit om din lume	129
Partea a treia: Împreună. 1774–1776	
7. Iubire	145
8. Putere	160
9. Căsătoria: Madame Potemkin	177
10. Durere și înțelegere	195
Partea a patra: Parteneriatul pasional. 1776–1777	
11. Favoriții ei	211
12. Nepoatele lui	234
13. Ducese, diplomați și șarlatani	246
Partea a cincea: Colosul. 1777–1783	
14. Bizanțul	269
15. Sfântul împărat roman	279
16. Trei căsătorii și o coroană	295
17. Paradisul lui Potemkin: Crimeea	305

Partea a șasea: Co-șarul. 1784–1786

18. Împăratul sudului	327
19. Arapi britanici și războinici ceceni	353
20. Anglomania: frații Bentham în Rusia și împăratul grădinilor	365
21. Arapul Alb	386
22. O zi din viața lui Grigori Aleksandrovici	406

Partea a șaptea: Apogeul. 1787–1790

23. Teatrul Magic	433
24. Cleopatra	448
25. Amazoanele	464
26. Cazaci evrei și amirali americani: războiul lui Potemkin	478
27. La luptă: asaltul Oeakovului	497
28. Reușitele mele îți aparțin	512
29. Deliciu și cruzime: Sardanapal	528
30. O mare de sânge: Ismail	549

Partea a opta: Ultimul dans. 1791

31. Frumoasa fanariotă	561
32. Carnaval și criză	570
33. Ultimul drum	585

Epilog: Viața de după moarte

<i>Personajele</i>	613
<i>Note</i>	617
<i>Bibliografie selectivă</i>	711
<i>Hărți</i>	742
<i>Arbori genealogici</i>	744
<i>Index</i>	749

Băiatul din provincie

Aș prefera să aud că ai fost ucis
decată să te-ai acoperit de rușine.

(Cuvintele unui nobil din Smolensk spuse fiului său la înrolare)

L.N. Engelhardt, *Memorii*

„Când o să cresc mare“, se spune că se lăuda micul Potemkin, „o să mă fac om de stat sau arhiepiscop.“ Colegii lui de clasă probabil că îi luau în râs visurile, căci băiatul se născuse într-o familie provincială respectabilă, dar fără nume sau avere. Nașul său, care îi era mai apropiat, obișnuia să bombăne că băiatul „fie va avea parte de mari onoruri... fie își va pierde capul“. ¹ Singura cale prin care te puteai ridica rapid la o asemenea poziție înaltă în Rusia acelor vremuri era prin favoarea monarhului — iar la vârsta de douăzeci și doi de ani, acest provincial anonim reușise să cunoască două împărătese, ambele aflate la domnie.

Grigori Aleksandrovici Potemkin s-a născut pe 30 septembrie 1739^{*} în sătucul Cijovo, nu departe de vechiul oraș-fortăreață Smolensk. Familia Potemkin, care deținea o moșie modestă cu 430 de șerbi bărbați, nu era nici pe departe înstărită, dar nici săracă nu era. Însă statutul său oarecum inferior, dat de lipsa de avere, era compensat de un comportament

* Data nașterii este, la fel ca tot ce este legat de el, învăluită în mister, neștiindu-se exact nici la ce vârstă s-a mutat la Moscova și s-a înrolat în regimentul de gardă. După nepotul său, Samoillov, s-ar fi născut în 1742. Datele se bat cap în cap cu registrele militare, însă acest fapt nu a dat naștere la o dezbateră de mare interes. Această dată este cea mai probabilă. (N.a.)

considerat ciudat chiar și după standardele zonelor mărginașe ale Imperiului Rus. Alcătuiau cu toții un clan numeros, de origine poloneză și, ca toți nobilii, își inventaseră o genealogie dubioasă. Cu cât mai modest era rangul, cu atât mai grandioasă devenea genealogia, astfel că Potemkinii pretindeau că sunt descendenții lui Telesin, prințul unui trib italian care amenințase Roma în jurul anului 100 î.Hr., și ai lui Istok, un prinț dalmat din secolul al XI-lea d.Hr. După secole de obscuritate inexplicabilă, acești italieni-dalmați de viță regală reapăreau în gubernia Smolensk purtând un nume care, în mod evident, nu era de origine latină: Potemkin sau, în varianta poloneză, Potemski.

Familia a navigat cu pricepere pe apele tulburi dintre țările moscoviți și regii polonezi, primind din ambele părți moșii în gubernia Smolensk. Patriarhul familiei era Hans-Tarasii (o presupusă versiune a numelui Telesin) Potemkin, care a avut doi fii, Ivan și Ilarion, de la care au pornit cele două ramuri ale familiei.² Grigori era descendentul fratelui mai mic, Ilarion. Ambele familii se puteau lăuda cu ofițeri de rang mediu și curteni. Începând cu străbunicul lui Potemkin, familia rămăsese de partea Moscovei, care recupera treptat pământurile Kievului de la federația polono-lituaniană.

Potemkinii au devenit stâlpii nobilimii din Smolensk, fiind cu toții înrudiți între ei, prin căsătoria verilor, și având o identitate poloneză unică. În vreme ce nobilimea rusească se numea *dvorianstvo*, nobilii din Smolensk își ziceau încă *szlachta*, ca frații lor polonezi. Smolenskul de astăzi este situat în cuprinsul Rusiei, dar pe vremea nașterii lui Potemkin se afla încă la graniță. În 1739, Imperiul Rus se întindea deja de la Smolensk către est, trecând prin Siberia, către granița cu China, iar în nord de la Marea Baltică până în sud la poalele Caucazului — dar încă nu pusese mâna pe prada supremă, Marea Neagră. Smolenskul fusese cucerit de tatăl lui Petru cel Mare, țarul Aleksei, abia în 1654, iar înainte aparținuse Poloniei. Nobilimea locală era încă de cultură poloneză, așa că țarul Aleksei le-a confirmat privilegiile, i-a permis Regimentului din Smolensk să își aleagă ofițerii (dar aceștia nu aveau voie să păstreze legăturile cu Polonia) și a decretat că următoarea generație de bărbați trebuie să se însoare cu rusoaice, și nu cu poloneze. Poate că tatăl lui Potemkin purta pantalonii largi și tunica lungă a șlehticilor și vorbea poloneza în casă, dar în public probabil că afișa uniforma în stil german a ofițerilor ruși. Deci Potemkin a crescut într-un mediu semipolonez și a moștenit legături mai apropiate cu Polonia decât majoritatea nobililor ruși. Această legătură a devenit importantă mai târziu: el a obținut naturalizare poloneză,

s-a jucat cu ideea de a prelua tronul Poloniei și uneori părea să creadă că este polonez.³

Singurul strămoș celebru al lui Potemkin (deși descendent al lui Ivan) a fost Piotr Ivanovici Potemkin, talentat comandant militar și, mai târziu, ambasadorul țarului Aleksei și al succesorului acestuia, țarul Fiodor, tatăl și, respectiv, fratele lui Petru cel Mare. Acest Potemkin poate fi descris cel mai bine ca întruchiparea unui incident diplomatic transeuropean.

În 1667, acest guvernator local și *ocolnici* (un rang înalt de la Curte) a fost numit primul ambasador al Rusiei în Spania și Franța și, mai apoi, în 1680, trimis special în mai multe capitale europene. Ambasadorul Potemkin a făcut toate eforturile ca să apere prestigiul stăpânului său într-o lume care încă îl mai considera pe țarul de la Moscova un barbar. Rușii, la rândul lor, erau xenofobi și îi disprețuiau pe occidentalii neortodocși, care în ochii lor nu erau mai buni decât turcii. La vremea când toți monarhii erau foarte preocupați de titluri și etichetă, rușii duceau lucrurile încă și mai departe.

La Madrid, ambasadorul — purtând barbă, înveșmântat în caftan — a cerut ca regele Spaniei să își descopere capul de fiecare dată când este pronunțat numele țarului. Când regele și-a acoperit capul, Piotr Potemkin i-a cerut explicații. S-a luat la harță cu spaniolii care puneau sub semnul întrebării titlurile țarului și se supăra foc când titlurile erau enumerate în ordine greșită. Când a revenit la Paris, a avut din nou o dispută legată de titluri și aproape că s-a luat la bătaie cu vameșii, a refuzat să plătească vamă pe icoanele incrustate cu pietre scumpe și pe caftanele moscovite presărate cu diamante, a bodogănit că i se cer prea mulți bani și i-a numit „păgâni murdari” și „câini blestemați”. Ludovic al XIV-lea a dorit să se concilieze cu această putere europeană nou-născută și și-a cerut personal scuze pentru neînțelegeri.

La a doua misiune pariziană, ambasadorul a fost la fel de agresiv; apoi a plecat la Londra, unde a fost primit de Carol al II-lea. Se pare că a fost singura audiență din întreaga sa carieră diplomatică ce nu s-a încheiat ridicol. Când a vizitat Copenhaga și l-a găsit pe regele danez bolnav, căzut la pat, Piotr Potemkin a cerut să îi fie așezată o canapea alături; ambasadorul țarului s-a întins pe ea, ca să negocieze dintr-o poziție de egalitate incontestabilă cu regele. La întoarcere, cum țarul Fiodor murise, Potemkin a fost muștrat sever de regenta Sofia pentru bufoneriile pe care le făcuse din exces de zel.* Se pare că ambele ramuri ale familiei aveau o predilecție pentru a căuta gâlceavă.⁴

* Când Grigori Potemkin, care avea să șocheze și mai tare sensibilitatea occidentalilor, a ajuns la mărire la Sankt-Petersburg, s-a simțit nevoia să i se găsească un strămoș celebru. S-a descoperit un portret

Tatăl lui Grigori Potemkin, Aleksandr Vasilievici Potemkin, era unul dintre acei militari excentrici și neciopliți care trebuie să fi făcut ca viața în garnizoana de provincie din secolul al XVIII-lea să fie și chinuitoare, și colorată. Acest prototip rus timpuriu al colonelului Blimp era aproape nebun, permanent indignat și impulsiv până la a fi nesăbuit. Tânărul Aleksandr a servit în armata lui Petru cel Mare în timpul Marelui Război al Nordului și a luptat în bătălia decisivă de la Poltava din 1709, când Petru l-a înfrânt pe invadatorul suedez, Carol al XII-lea, apărându-și astfel noul oraș Sankt-Petersburg și accesul Rusiei la Marea Baltică. Apoi a luptat la asediul Rigăi, a contribuit la capturarea a patru fregate suedeze, a fost decorat și mai apoi rănit.

După război, veteranul a fost silit să devină birocrat militar, organizând recensăminte plictisitoare în provinciile îndepărtate ale Kazanului și Astrahanului și comandând garnizoane mărunte. Nu cunoaștem prea multe detalii despre caracterul sau cariera sa, dar știm că, atunci când a cerut pensionarea din pricina rănilor grave și a fost chemat în fața unei comisii a Colegiului de Război, unde după regulă i s-a cerut să se dezbrace de uniformă și să arate cicatricile, și-a dat seama că unul dintre membrii comisiei servise sub comanda sa ca subofițer. S-a îmbrăcat de îndată și l-a arătat cu degetul: „Ce? EL să mă examineze PE MINE? NU voi tolera așa ceva. Mai bine să rămân în armată, oricât de tare m-ar durea rănilor!“ Și a ieșit valvârtej, după care a mai rămas în armată doi ani plicticoși. În final a ieșit la pensie ca locotenent-colonel, pe caz de boală, în 1739, anul în care s-a născut fiul său.⁵

Bătrânul Aleksandr Potemkin avea deja reputație de tiran în familie. Prima sa nevastă mai trăia când veteranul a zărit-o pe Daria Skuratova, probabil pe moșia Balșoia Skuratova de lângă Cijovo. Născută Daria Vasilievna Kondîreva, era deja, la douăzeci de ani, văduva lui Skuratov, proprietarul decedat al moșiei. Colonelul Potemkin s-a însurat imediat cu ea. Niciunul dintre acești bărbați vârstnici nu era un soț pe gustul unei femei tinere, dar Skuratovii probabil că s-au bucurat să scape de ea.

Tânăra nevastă a colonelului a trăit o surpriză foarte nefericită. Când era însărcinată cu primul copil, o fată care avea să se numească Marta Elena, a descoperit că Potemkin încă era căsătorit cu prima lui soție, care trăia în sat. Se poate presupune că întreg satul cunoștea foarte bine secretul colonelului, iar Daria trebuie să se fi simțit ținta batjocurii propriilor ei șerbi.

al ambasadorului dezagreabil, xenofob și tipic de pe vremea Regelui-Soare și Monarhului vesel, poate un dar din partea Ambasadei Angliei, care a fost atârnat în Ermitajul Ecaterinei cea Mare. (N.a.)

Bigamia nu încălca mai puțin edictele bisericești și de stat decât în prezent, dar Cijovo era un loc atât de îndepărtat, registrele atât de haotice, iar puterea bărbaților asupra femeilor absolută, încât nu erau rare cazurile de bigamie ale moșierilor provinciali. Cam în același timp, generalul Abraham Hannibal, bunicul abisinian al lui Pușkin, se recăsătorea, torturându-și în același timp prima soție într-o pivniță până când aceasta a fost de acord să intre la mănăstire; iar unul dintre fiii săi a repetat această performanță.⁶ Tortura nu era de obicei necesară pentru a le convinge pe nevestele rușilor să intre la mănăstire, eliberându-și astfel bărbații, care se puteau recăsători. Daria a vizitat-o pe prima soție a colonelului și a rugat-o cu lacrimi în ochi să devină călugăriță, ca să poată legitima propria-i căsătorie, altfel bigamă.

Știm destul de multe lucruri despre această căsătorie ca să putem spune că era profund nefericită: Aleksandr Potemkin își ținea soția aproape mereu însărcinată. Aceasta a născut cinci fete și un băiat — Grigori a fost al treilea copil. Însă irascibilul stăpân avea și mania de a fi gelos. Cum gelozia încurajează de obicei lucrul cel mai de temut, tânăra nevestă nu ducea lipsă de admiratori. Aflăm dintr-o sursă că, înainte de nașterea lui Grigori, colonelul Potemkin nutrea bănuieli legate de vărul său Grigori Matveevici Kizlovski venit în vizită, care avea să fie nașul lui Grigori, om de lume, funcționar de rang înalt de la Moscova. E de înțeles că băiatul a primit numele nașului, dar să fi fost acesta tatăl său natural? Efectiv, nu se știe: Potemkin a moștenit firea maniacală și morocănoasă a tatălui. De asemenea, l-a iubit pe Kizlovski ca pe un tată, după moartea colonelului. Trebuie să ne confruntăm cu faptul prozaic că, până și în imoralul secol al XVIII-lea, se mai întâmpla totuși ca unii copii să fie concepuți de tatăl lor din acte.

Știm mult mai multe despre mama lui Potemkin decât despre tatăl lui, pentru că ea a trăit cât să-l vadă pe Grigori ajuns primul om din imperiu. Daria era frumoasă, capabilă și inteligentă. Un portret târziu ne arată o bătrână cu bonetă, cu un chip aspru, obosit, dar șiret, un nas proeminent și borcănat și o bărbie ascuțită. Avea trăsături mai grosolane decât fiul ei, deși se spunea că el semăna cu ea. Când descoperise că era din nou gravidă, în 1739, pentru a treia oară, semnele erau bune. Localnicii din Cijovo încă mai povestesc cum ea a visat că vede soarele desprinzându-se de pe cer și căzându-i pe pântec — după care s-a trezit. Ghicitoarea satului, Agrafina, a interpretat visul ca prevestind nașterea unui băiat. Dar colonelul tot a găsit o cale să îi umbrească fericirea.⁷ Când i-a venit sorocul, Daria stătea să nască în *bania* (sau *baia*) din sat, ajutată probabil de slujnicele sale. Soțul, după cum mai povestesc încă localnicii, a rămas treaz toată noaptea, îmbătându-se cu vin

tare de coacăze făcut în casă. Au vegheat cu el și șerbii — voiau cu toții un moștenitor, după cele două fiice. Când s-a născut Grigori, s-au tras clopotele de la biserică. Șerbii au dănțuit și au băut până în zori.⁸ Se născuse în locul potrivit, deoarece *bania* din Palatul de Iarnă urma să fie locul frecvent al întâlnirilor amoroase cu Ecaterina cea Mare.

Copiii Dariei s-au născut într-o casă aflată sub blestemul paranoiei tatălui. Căsătoria ei trebuie să-și fi pierdut orice farmec când femeia a descoperit bigamia soțului. Acuzațiile lui de infidelitate probabil că au înrăutățit și mai mult lucrurile: era atât de gelos, încât la nunta fetelor le-a interzis ginerilor să-i sărute mâna Dariei, ca nu cumva atingerea buzelor bărbătești pe pielea moale să ducă, inexorabil, la păcat. La nașterea moștenitorului, printre alții care au venit să îl felicite, colonelul a primit vizita vărului său Serghei Potemkin, care l-a informat că Grigori nu era fiul lui. Motivele lui Serghei nu erau nici pe departe filantropice: ar fi vrut ca familia lui să moștenească moșiile. Bătrânul soldat a fost cuprins de o furie oarbă și a cerut anularea căsătoriei și declararea lui Grigori bastard. Daria, văzând deja cum se închid în urma ei porțile mănăstirii, l-a chemat pe Kizlovski, nașul înțelept, cu experiență ca om de lume, care a venit grăbit de la Moscova și l-a convins pe soțul pe jumătate senil să renunțe la petiția de divorț. Astfel, mama și tatăl lui Grigori n-au avut încotro și au rămas împreună.⁹

În primii șase ani ai vieții sale, lumea lui Grigori Potemkin urma să fie satul tatălui. Cijovo se afla pe malul râului Civo, un curs de apă cu o albie mică, abruptă și noroioasă, săpată în câmpia vastă. Era la mai multe ore de mers de Smolensk, iar de-aici Moscova era la alte 350 de verste depărtare. Sankt-Petersburg era la 837 de verste distanță. Vara era o căldură de te coceai, dar iernile de câmpie erau aspre, cu vânturi mușcătoare. Peisajul era frumos, luxuriant și verde. Era și mai este încă o câmpie sălbatică, un peisaj atractiv și odihnitor pentru un copil.

Din multe puncte de vedere, satul era un microcosmos al societății rusești: statul rus se caracteriza prin două idei esențiale la vremea respectivă. Prima era instinctul perpetuu, elementar al imperiului de a-și extinde granițele în orice direcție posibilă: Cijovo se afla pe granița vestică, instabilă. A doua era separarea nobililor și șerbilor. Satul natal al lui Potemkin era divizat în aceste două jumătăți, vizibile poate chiar și astăzi, deși satul în sine abia dacă mai există în zilele noastre.

Ridicată pe un mic deal deasupra pârâului, prima casă a lui Potemkin era un conac modest de lemn, fără etaj, cu o fațadă frumoasă. Nici nu ar fi

putut să fie mai diferită decât conacele magnaților înstăriți, aflați mai sus pe scara socială. De exemplu, peste câteva decenii, moșia contelui Kiril Razumovski, mai spre sud, în Ucraina, „se asemana mai mult cu un orașel, decât cu o casă de țară... cu 40 sau 50 de acareturi... cu pază, un cârd de servitori și o bandă de muzicanți”¹⁰. La Cijovo, singurul acaret din preajma conacului era probabil baia unde se născuse Grigori, pesemne situată mai sus de pârau și de fântână. *Bania* era parte integrantă a vieții rusești. Țăranii de ambele sexe se îmbăiau împreună*, ceea ce l-a șocat enorm pe un învățător francez sosit în vizită, deoarece „persoane de toate vârstele și de ambele sexe o folosesc împreună, iar obișnuința de a vedea totul dezvăluit de la o vârstă fragedă amorțește simțurile”¹¹. Pentru ruși, *bania* era o extensie confortabilă, cu rol social și relaxant a casei.

În afara problemelor căsniciei părinților săi, în rest probabil că era un mediu fericit, deși nesofisticat, pentru un copil. Ne-a rămas o istorisire despre un copil din mica nobilime care a crescut în gubernia Smolensk: deși născut cu treizeci de ani mai târziu, Lev Nikolaevici Engelhardt, rudă cu Potemkin, a povestit cum se desfășura viața într-un sat din apropiere, probabil într-un fel foarte similar. I se permitea să alerge pe afară desculț și în cămașă: „Din punct de vedere fizic, educația mea se asemuia cu sistemul recomandat de Rousseau — nobilul sălbatic. Dar acum știu că bunica nu numai că nu auzise de lucrarea respectivă, dar nici nu prea cunoștea regulile de gramatică rusă.”¹² Un alt autor de memorii, de asemenea înrudit cu Potemkin, își amintește: „Cel mai înstărit moșier din zonă nu avea mai mult de o mie de suflete” și „avea... un rând de linguri de argint pe care le așeza în fața oaspeților de vază, iar ceilalți se descurcau cu linguri de cositor.”¹³

Grigori, sau Grișa, cum i se zicea, era viitorul proprietar al satului și, în afară de taică-său, singurul bărbat într-o familie de femei — cinci surori și mama lui. Trebuie să fi fost în centrul atenției, iar atmosfera din familie probabil că i-a determinat caracterul, pentru că urma să atragă toate privirile, tot restul vieții. De-a lungul carierei sale, s-a descris pe sine ca fiind „copilul răsfățat al sorții”. Simțea nevoia să iasă în evidență și să domine. Copilăria petrecută într-o casă plină de femei l-a făcut să fie complet relaxat în tovărășia femeilor. La maturitate, cele mai apropiate prietene ale sale au fost femei — iar cariera sa a atârnat de cum s-a comportat mai ales cu una dintre ele. Această gospodărie primitivă, însuflețită de prezența feminină, nu putea

* Obiceiul s-a păstrat până în 1917. Când dușmanii lui Rasputin i s-au plâns lui Nikolai al II-lea că acesta face baie cu credincioasele sale, ultimul țar a replicat că așa obișnuiesc oamenii de rând. (N.a.)

Ciclopul

Natura l-a făcut pe Grigori Orlov țăran rus
și așa va rămâne până la capăt.

Durand de Distroff

Când împărăteasa și sublocotenentul gărzilor călare se întâlneau pe sutele de coridoare ale Palatului de Iarnă, Potemkin cădea în genunchi, o prindea de mână și declara că este îndrăgostit cu pasiune de ea. Nu era neobișnuit să se întâlnească astfel, deoarece Potemkin era *Kammerjunker*. Orice curtean putea literalmente să dea nas în nas cu suverana undeva prin palat — cu toții o vedeau zilnic. De fapt, oricine putea pătrunde în palat dacă era îmbrăcat cuviincios și nu purta livrea. Însă comportamentul lui Potemkin — să sărute mâna Ecaterinei în genunchi și să își declare dragostea — era de-a dreptul nesăbuit. Nu îl salva de la a fi intolerabil decât farmecul lui... și cochetăria ei permisivă.

Erau probabil mai mulți tineri ofițeri la Curte care se socoteau îndrăgostiți de ea — și mulți alții care s-ar fi prefăcut îndrăgostiți, de dragul carierei. De-a lungul anilor, fusese respins cu blândețe un șir lung de pretendenți, inclusiv Zahar Cernișev și Kiril Razumovski. Dar Potemkin nu voia să îmbrățișeze nici purtarea convențională a curteanului, nici pe cea dominantă a Orlovilor. Mergea mai departe decât oricine altcineva. Majoritatea curteanilor se fereau de frații care ucisese un împărat. Potemkin însă se împăuna cu curajul său. Cu mult înainte de a ajunge la putere, disprețuia ierarhia de la Curte. Îl tachina pe șeful poliției secrete. Magnații îl tratau circumspect pe

Șeșkovski, dar Potemkin se spune că îl lua în răs pe mânăitorul cnutului, întrebându-l: „Câți oameni ai să bați cu cnutul astăzi?”¹

Nu ar fi avut cum să își permită să se comporte astfel față de Orlovi, dacă n-ar fi primit o oarecare încurajare din partea împărătesei, care ar fi putut cu ușurință să îl oprească dacă ar fi dorit. Dar nu dorea. Exista o oarecare fățarnicie în cochetăria ei, căci nici nu ar fi putut fi vorba ca Ecaterina să îl accepte pe Potemkin ca amant în 1763/4. Le datora Orlovilor tronul. Potemkin era încă prea tânăr. Așadar, Ecaterina nu putea să îl ia în serios. Era îndrăgostită de Grigori Orlov și, după cum i-a spus mai târziu lui Potemkin, era loială și dependentă de obișnuință. Îl considera pe chipeșul — deși nu prea talentatul — Orlov partenerul ei permanent și „ar fi rămas pentru totdeauna împreună dacă nu ar fi fost el primul care să se sature de ea”.² Cu toate acestea, părea să își dea seama de empatia deosebită dintre ea și Potemkin. La fel și *Kammerjunker*-ul care se străduia să îi iasă în cale cât mai des, în timpul îndatoririlor sale.

Ecaterina se trezea la șapte în fiecare dimineață, iar dacă se trezea mai devreme, își aprindea singură focul ca să nu își trezească servitorii. Apoi lucra până la unsprezece, cu miniștrii sau cu secretarii de cabinet, iar uneori acorda audiențe la ora nouă. Scria cu mâna ei enorm de mult — ea însăși numea această pasiune „grafomanie” — către nenumărați corespondenți, de la Voltaire și Diderot la doctorul Zimmerman, Madame Bielke și mai târziu baronului Grimm. Scrisorile erau pline de căldură, franchețe și vioiciune, și de umorul ei cam nesărat.³ Era epoca epistolară: persoanele cu educație se mândreau cu stilul și conținutul scrisorilor lor. Dacă soseau de la un personaj important aflat într-o poziție interesantă — de exemplu, prințul de Ligne, Ecaterina cea Mare sau Voltaire —, erau copiate și citite cu voce tare în saloanele europene, ca o combinație între relatările unui corespondent de presă și un material publicitar.⁴ Ecaterinei îi plăcea să scrie, nu doar scrisori. Îi plăcea să compună și să scrie cu mâna ei decrete — *ucase* — și instrucțiuni. În jurul anului 1765, scria deja instrucțiunile generale, Nakazul, pentru Marea Comisie pe care urma să o convoace în 1767 pentru întocmirea unui nou cod de legi. Copia porțiuni însemnate din cărțile pe care le studia din adolescență, în special Beccaria și Montesquieu. Numea această îndeletnicire „legislomania” ei.

La unsprezece își făcea toaleta și îi primea în dormitor pe cei pe care îi știa cel mai bine, cum ar fi Orlovii. Apoi, uneori, ieșeau cu toții la plimbare — în timpul verii, Ecaterinei îi plăcea în mod deosebit să se plimbe prin

grădinile Palatului de Vară unde putea fi abordată de public. Când Panin i-a înlesnit lui Casanova întâlnirea cu ea⁵, era însoțită doar de Grigori Orlov și de două doamne de onoare. Mânca de prânz la ora unu. La două și jumătate, se întorcea în apartamentele sale, unde citea până la șase, „ora îndrăgostiților“, când îl primea pe Orlov.

Dacă seara la Curte avea loc un eveniment, se îmbrăca în ținută de gală și își făcea apariția. Moda la Curte era haină lungă pentru bărbați, *à la française*, iar pentru doamne rochie cu mâneci lungi și trenă scurtă, cu corset. În parte, pentru că rușilor avuți le plăcea să se împoțoneze și, în parte, pentru că fiind o Curte care avea nevoie să își demonstreze legitimitatea, atât femeile, cât și bărbații se întreceau să ornamenteze cu diamante tot ce se putea: nasturi, catarama, teaca săbiilor, epoleți și borul pălăriei, împodobit adesea cu câte trei șiruri de diamante. Cu toții, femei și bărbați deopotrivă, se împodobeau cu panglici și eșarfe ale celor cinci ordine cavalerești din Rusia: Ecaterina însăși purta cu plăcere pe umăr eșarfa Sfântului Andrei — roșie, tivită cu fir argintiu și presărată cu diamante — și pe cea a Sfântului Gheorghe, la gât colanele Sfântului Aleksandr Nevski, Sfintei Ecaterina și Sfântului Vladimir, iar în piept, în partea stângă, cele două stele — a Sfântului Andrei și a Sfântului Gheorghe.⁶ Împărăteasa moștenise luxul veșmintelor Curții elisabetane. Îi plăcea fastul, apreciat ca fiind util în politică, și nu făcea deloc economie, dar nici nu mergea până la extravaganta vestimentară a Elisabetei, ba chiar mai târziu atenuând pompa etalată la începutul domniei. A înțeles că prea multă strălucire subminează tocmai puterea pe care trebuia să o reprezinte.

În timp ce garda patrula prin fața palatelor, apartamentele suveranei erau păzite de o forță de elită, înființată de Ecaterina în 1764 și compusă din mobili — cei șaiszeci de Chevaliers-Gardes — care purtau haină albastră cu piept roșu, împodobită cu dantelă argintie. Totul era argintat, de la bandulieră la carabină, până și cizmele. Pe cap purtau coif argintiu cu panaș înalt. Pe spate aveau brodată acvila rusească, ce le orna și apărătorile argintii de pe brațe, genunchi și piept, prinse cu lanțuri de argint și șnururi argintii.⁷

Duminica seara era recepție la Curte; luni se punea în scenă o comedie franceză; joi, de obicei, o tragedie franceză și apoi un balet; vineri sau sâmbătă se ținea adesea bal-mascat la palat. La aceste festivități vaste, semi-publice, participau în jur de cinci mii de invitați. Ecaterina și Curtea își etalau splendoarea în fața ambasadorilor străini, dar și unii altora. Cine ne-ar putea descrie mai bine o astfel de seară decât Casanova? „Balul ține de șaiszeci de ore... Pretutindenii văd bucurie, libertate și o mare risipă de lumânări...“

Îl aude pe un oaspete mascat cum spune: „Iată împărăteasa... îl vei vedea îndată și pe Grigori Orlov; are poruncă să o urmeze la o oarecare depărtare...“ Invitații s-au prefăcut că nu o recunosc. „Toată lumea îl știa după statura de uriaș și după felul în care își ținea capul aplecat în față.“ Casanova, profesorul internațional, a mâncat pe săturate, a admirat un cadril *contredance* executat perfect în stil francez, iar apoi, fiind cine era, a dat de o fostă amantă (acum întreținută de ambasadorul polonez) ale cărei delicii le-a redescoperit, uitând cu desăvârșire de împărăteasă.⁸

Ecaterinei îi plăcea să se costumeze și să poarte mască. Odată, deghizată în ofițer, cu dominou roz (pelerină largă și mască în partea superioară a feței), notează conversațiile ușor erotice avute cu oaspeții care nu știau cine e. O prințesă a crezut că era un tânăr chipeș și a dansat cu ea. Ecaterina i-a șoptit: „Ce fericit sunt“, și a flirtat cu ea. Ecaterina i-a sărutat mâna; prințesa a roșit. „Te rog, spune-mi cine ești“, a rugat-o fata. „Sunt al tău“, i-a răspuns Ecaterina, dar a refuzat să își spună numele.⁹

Ecaterina rar mânca mult seara și de obicei se culca la zece și jumătate, împreună cu Grigori Orlov. Nu îi plăcea să stea trează după unsprezece.¹⁰ Disciplina ei zilnică influența viața publică de la Curte, dar spiritualul Potemkin a izbutit să pătrundă în viața privată a Curții. Astfel, se afla sub ochii vigilenți ai violențelor Orlovi, dar găsea și prilejul să îi demonstreze împărătesei ardoarea pasiunii sale. Potemkin avea să plătească scump această nesăbuintă.

Când se lăsa seara, Ecaterina își invita apropiații — vreo optsprezece la număr — în apartamentele sale, iar mai târziu în aripa nouă a Palatului de Iarnă pe care a botezat-o Micul ei Ermitaj. Printre cei care frecventau seratele ei se numărau atrăgătoarea contesă Bruce, căreia Ecaterina avea încredere să-i spună cele mai intime lucruri; Maestrul Cailor, Lev Narișkin, căruia îi zicea „clownul ei înăscut“¹¹, prototipul nobilului rus bogat și frivol; Orlovii, firește — și, printre ceilalți, din ce în ce mai des, Potemkin.

Regulile de la Curtea rusească erau mult mai puțin rigide și formale decât la multe curți din Europa Occidentală, inclusiv cea a lui George al III-lea. Chiar și când Ecaterina primea miniștri care nu făceau parte dintre apropiații ei, se așezau cu toții și lucrau împreună, nu ca prim-ministrul englez care era nevoit să stea în picioare în prezența lui George al III-lea, cu excepția cazurilor rare când acesta îi acorda privilegiul de a sta jos. În Micul Ermitaj al Ecaterinei, această lipsă de formalitate era dusă și mai departe. Ecaterina juca cărți — whist sau faraon, de obicei — până pe la zece. Ofițerii de gardă ca